

АНАЛІЗ ПОМИЛОК У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано основні типи помилок, що виникають у процесі навчання фонетики турецької мови. Доведено, що ефективність навчання фонетики залежить від того, наскільки грамотно викладач може спрогнозувати можливі труднощі при засвоєнні фонетичного матеріалу. У зв'язку із цим особливої актуальності набувають роботи зіставного характеру, які враховують аналіз помилок, тому що саме помилка вказує на об'єктивні труднощі оволодіння матеріалом. Також уточнено, що під час вивчення фонетики турецької мови найбільшу складність для того, хто навчається, рідною мовою для якого є українська, викликають не нові звуки, що відсутні в українській мові, наприклад, літери *ö, ü, ğ, ç*, а чітка вимова усіх голосних слова без редуції, а також відпрацювання навички постанови слабого наголосу

Встановлено, що помилки на першому, навчальному етапі виникають частіше унаслідок прискореного навчання турецької мови, коли доводиться фонетичне явище давати не послідовно, тобто вивчивши та засвоївши одне з його проявів, перейти до наступного, а вивчати явище у комплексі.

Складним для студентів, які вивчають турецьку мову, на цьому етапі виступає перебудова мислення, що викликана парою типологічно різних мов – української та турецької – і потребує часу; процес суто індивідуальний, тому результат також є різним: однакові прийоми тренування певного фонетичного явища не завжди будуть однаково ефективними.

Відпрацювання будь-якого фонетичного явища відбувається у контексті певної теми, де доцільно й найбільш логічно його використання. Вивчення кожної наступної фонетичної теми завжди супроводжується роботою з аудіоматеріалами, що дозволяє глибше зануритися у зміст теми. Постійне розширення і оновлення арсеналу методичних засобів з усунення помилок, що виникають у процесі навчання, як типових, так і нетипових, дозволяє прискорити засвоєння фонетичного матеріалу та підвищити ефективність навчання турецької мови загалом.

Ключові слова: фонетичні помилки, тюркологія, інтерференція, редуція, слабкий наголос, сингармонізм, палаталізація.

На сучасному етапі розвитку суспільства вивчення турецької мови відіграє неабияку роль на міжнародному просторі. Цією мовою користується усе більше людей. Вона є рідною мовою для більш ніж 76 мільйонів людей.

Туреччина доволі тісно взаємопов'язана зі Східною Європою, Центральною Азією та Близьким Сходом. Студенти, які хочуть реалізувати себе на міжнародній арені або державних структурах, мають більше можливостей отримати те, чого вони прагнуть, завдяки знанням турецької мови. Адже Туреччина не стоїть на одному місці та постійно розвивається. Вивчення турецької мови дозволяє зрозуміти країну зсередини, що може зробити кожного зі студентів цінним фахівцем у певній галузі.

Починаючи вивчати будь-яку іноземну мову, необхідно пам'ятати, що мова – це система, і досконале вивчення мови повністю залежить від досконального вивчення кожної з її підсистем. Першою підсистемою будь-якої мовної системи є фонетична підсистема.

Ефективність навчання фонетики залежить від того, наскільки грамотно викладач може спрогнозувати можливі труднощі при засвоєнні фонетичного матеріалу. У зв'язку із цим особливої актуальності набувають роботи зіставного характеру, які враховують аналіз помилок, тому що саме помилка вказує на об'єктивні труднощі оволодіння матеріалом. Під помилкою у педагогіці зазвичай розуміють “результат неправильної операції відбору мовних засобів іноземної мови для вираження правильно запрограмованої думки” [2, с. 30].

Однією з основних причин помилкового відбору мовних засобів є *інтерференція*, тобто зіставлення явищ рідної та іноземної мов. Тому звернення до типологічно різних, якими є турецька (аглютинативна) та українська (флективна), мовам призводить до виявлення інтерференції на усіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному та синтаксичному.

Звідси виникає питання про відповідність та невідповідність фонетичних норм двох мов. Відповідність фонетичних норм помітно полегшує вивчення іноземних мов і у разі можна говорити про позитивну інтерференцію. Відповідно до процесу оволодіння іноземною мовою той, хто навчається, користується вже існуючими слухомовними навичками, не відчуваючи потреби у засвоєнні нових. Але фонетичні порушення виникають саме при протилежній ситуації, тобто за невідповідності. Саме невідповідність фонетичних норм призводить до звукових порушень та наявні слухомовні навички стають недостатніми для реалізації вимовних стандартів мови, що вивчається.

Також необхідно відзначити й існування зворотної інтерференції, коли йдеться про так званий навчальний переклад з іноземної мови на рідну, який використовується певна форма контролю правильності засвоєння фонетичного матеріалу відповідної іноземної мови. Тут інтуїтивно домінуючим стає не рідна мова, а мова, яка в конкретному виді навчальної мовної діяльності є вихідною – усний або письмовий текст рідною мовою студенти інтуїтивно складають за канонам тієї мови, що вивчається.

Зазначимо, що інтерферуючий вплив української мови на турецьку може бути ослаблений та подоланий, якщо в навчальному процесі здійснюватиметься послідовна та цілеспрямована робота з попередження та подолання інтерференційних помилок з опорою на принцип свідомості з боку студентів із паралельним чітким сприйняттям турецької мови як іноземної.

Але у кожній мові є свої мовленнєві шаблони – так з одного ускладнення під час вивчення мови виростає наступне, пов'язане з домінуванням специфічних, властивих рідній мові кліше. Є також перешкода, причина якої полягає в іншому менталітеті учнів, коли етнокультурні, історичні та релігійні традиції, соціальні умови нації не збігаються та можуть стати перешкодою на шляху засвоєння матеріалу. Безеквівалентна лексика, розбіжність фонових значень, паралінгвістичні відмінності та відмінності в асоціативному мисленні, інші естетичні ідеали, різниця в літературних та художніх уподобаннях – все це становить різницю між національною картиною світу мови, яка вивчається [3, с. 42].

Перешкодою можуть бути і незвичні методи навчання, що відрізняються від тих, які використовують при навчання рідної мови. Навіть манера спілкування викладача з учнями, його настрій, побутові та словесні реакції можуть бути перешкодою під час навчання. Усі ці проблеми навчання постають і перед тими учнями, що вивчають турецьку мову.

Таким чином, коли студент починає вивчати іноземну мову, а саме турецьку, він іде шляхом встановлення спільних та відмінних рис між елементами систем рідної та турецької мов. Спільні риси, що засновані на універсальності мовних ознак, призводять до переносу елементів рідної мови, правил їхнього функціонування на мову, що вивчається. Таким чином, студент майже не використовує ресурси своєї мовної свідомості.

Відмінні риси або, як зазначають деякі учені, специфічні, змушують студента до пошуку елементів, що зможуть закрити цей пробіл. Так, саме специфічні риси визначають появу тієї чи іншої помилки.

Виходячи з даної позиції вдається можливим визначити певні фонетичні порушення або помилки. Так, під час вивчення фонетики турецької мови найбільшу складність для того, хто навчається, рідною мовою для якого є українська, викликають не нові звуки, що відсутні в українській мові, наприклад, літери *ö, ü, ğ, ç*, а чітка вимова усіх голосних слова без редукації, а також відпрацювання навички постанови слабого наголосу [2, с. 40].

Зазначимо, що *редукція* – це зміна звукових характеристик мовленнєвих елементів, що викликано їхньою ненаголошеною позицією по відношенню до інших ударних елементів. Існує два типи редукації – кількісна і якісна. *Кількісна редукація* – скорочення часу артикуляції звука, тобто різниця у довготі залежно від наближення до наголошеного складу. *Якісна редукація* – звук визначає чіткість і переходить у нейтральний голосний. Турецькій мові притаманний лише кількісний вид редукації, на відміну від української мови.

Стосовно наголосу то, якщо в українській мові наголос динамічний, рухомий, то у турецькій мові наголос музично-силовий. У словах тюркського походження і старих запозиченнях, падає, як правило, на останній склад; у багатоскладових словах наголос двополюсний. Часто відбувається ситуативний зсув сильного наголосу.

Особливостями турецької акцентології викликані помилки у нерозрізненні деяких українських граматичних форм. Ряд дослідників, спираючись на характеристики фонетичної структури мови аглютинативних мов, даних Бодуеном де Куртене, вважають, що турецькій мові взагалі властива фонологічна іррелевантність словесного наголосу і відсутність певного наголосу в основній масі турецьких слів. Побічно це підтверджується труднощами у розрізненні українськими студентами форм типу *впізна'ю-впізн'аю, рюки-руку, мі'ста-міста'.*

Зазначимо також, що для турецької вимови характерно підвищення тону наприкінці речення або закінчених за змістом його окремих частин, якщо речення не є логічно завершеним висловлюванням. Це особливість просодики, властива також іншим тюркським мовам.

У сучасному мовознавстві зріс інтерес до мови, що звучить, і у зв'язку з цим багато лінгвістів все більше уваги звертають до такої цікавої її області, як просодика.

Під *просодикою* чи *просодією* розуміються: 1) система фонетичних засобів (висотних, силових, тимчасових), що реалізуються в мові на всіх рівнях мовних сегментів (склад, слово, словосполучення, синтагма, фраза, понад фразове єдність, текст) і відіграють сенсоророзрізнювальну роль; 2) загальна назва для фонетичних супрасегментних характеристик мови як на рівні сприйняття (висота тону, гучність, тривалість), так і фізично (частота основного тону, інтенсивність, час); 3) супрасегментні засоби організації промови: розчленування та об'єднання мовних сегментів (підвищення та зниження тону, розподіл наголосу, темпоральні зміни, паузація); 4) система фонетичних засобів, що характеризують склад.

Колись цей термін народився як вчення про поетичні особливості слова, а зараз значно розширився обсяг і зміст цього предмета. Деякі вчені пропонують розрізнити терміни “просодія”, “просодика” та “просодеміка”. При цьому просодія постає як субстанційне поняття, що відноситься до матеріальних засобів реалізації мови, що звучить, як частота складу.

Ланцюжки складів, що становлять слово, турецької мови об'єднуються у певну цілісну структуру. Повнозначні слова у сучасній турецькій мові мають чітку ритмічну організацію: один із складів фонетично виділений (є ударним), інші поступаються йому за силою (є ненаголошеними). Таким чином, звуковий потік членується деякі ритмічні кванти, об'єднані навколо ударних складів. Є й інші засоби фонетичної інтеграції

слова, а цим – і його від сусідів. Найчастіше це темброві просодії, що охоплюють слово як ціле, проте найбільш типовим просодичним засобом словесного рівня є все ж таки наголос.

Зазначимо, що фонетичне слово не завжди збігається з граматичним. Воно може включати примикаючі до повнозначного слова ненаголошені службові і напівслужбові слова (прийменники, частки, займенники, сполучники). Такі слова називаються клітиками. Клітики, що передують повнозначному слову (наприклад, не говорила), називаються проклітиками, а наступні за ним (наприклад, говорила про) – енклітиками. Оскільки фонетичне слово об'єднується у ціле з урахуванням ритмічної субординації складів, його інакше називають мовним тактом.

Також зазначимо про кількісну перевагу приголосних фонем: в українській мові їх 32, а в турецькій мові – 21 приголосні фонемі. При цьому 9 м'яких фонем не знаходять співвідношення у рідній мові тих, хто навчається. Таким чином, можемо говорити про те, що саме ця група приголосних викликає найбільше труднощів при засвоєнні турецької мови.

У турецькій мові відсутні м'які приголосні. Але є позиційно зумовлені палаталізовані приголосні, які отримують додаткову артикуляцію у сполученні з голосними переднього ряду і, е, œ, у. При цьому більш за все піддаються пом'якшенню задньоязикові та губні приголосні.

Таким чином, за необхідності реалізувати український м'який приголосний у позиції перед голосним переднього ряду /i/ та /и/, студент приймає рішення на користь пом'якшених приголосних рідної мови.

Серед інших особливостей української мови слід назвати наявність приголосного звуку /ж/ у твердому варіанті здебільшого українських слів. У турецькій мові орфоепічною нормою цього приголосного визнається його м'який варіант. У деяких прикладах звук /ж/ зустрічається в початковій та середній позиції у словах іншомовного походження. Через це у вимові турецькомовних студентів на місці твердого приголосного /ж/ часто можна почути вимову м'якого варіанта цього приголосного.

У турецькій мові поява палаталізованих приголосних перед голосними переднього ряду не можлива. Також у турецькій мові, як і у багатьох мовах аглютинативного типу, діє закон гармонійних голосних, згідно з яким голосні афіксів уподібнюються голосному кореня за ознакою ряду та лабіалізації. Наприклад, dağlar – гори; değnek-ler – гілки. При цьому відбувається як прогресивна, так і регресивна акомодация приголосних голосним. У зв'язку із цим відбувається загальне вирівнювання голосних та приголосних кореня слова та його афіксів. У лінгвістиці це явище отримало назву *сингармонізм*.

Сингармонізм – це сукупність асимілятивних явищ у сфері голосних та приголосних, що характеризують лексичні основи та побудову словоформ [1, с. 45]. У турецькій мові сингармонізм налічує чотири асимілятивних явища: 1) піднебінну гармонію голосних; 2) губну гармонію голосних; 3) гармонію приголосних; 4) асимілятивний вплив голосних на приголосні у слові чи словоформі. Сингармонізм виконує в аглютинативних мовах ті самі функції, що і наголос у флективних мовах, тобто виокремлює слово та відмежовує його від других слів у мовленні.

Таким чином, типи складів з українськими твердими та м'якими приголосними будуть реалізовуватись як склади з однорідними приголосними турецької мови, лише палаталізованими поряд з голосними переднього ряду та лише непалаталізованими поряд з голосними заднього ряду.

Необхідно зазначити, що помилки на першому, навчальному етапі виникають частіше унаслідок прискороного навчання турецької мови, коли доводиться фонетичне явище давати не послідовно, тобто вивчивши та засвоївши одне з його проявів, перейти до наступного, а вивчати явище у комплексі. Але комплексні рішення під час вивчення фонетики турецької мови необхідні. Вони повинні реалізовуватись у спеціально розробленій системі вправ з перекладу та читання конструкцій, які базуються на фонетичних явищах, що не мають аналога в українській мові. Наприклад, у процесі вивчення системи голосних та приголосних турецької мови необхідно проводити не лише всебічне ознайомлення з особливостями кожного звука, а і порівнювати вимову тих фонем, які зливаються за вимовою з фонемами української мови. Деякі з таких нюансів майже не відображені у сучасних підручниках та посібниках з навчання турецької мови. Можемо говорити про те, що виникає необхідність створення системи вправ з навчання фонетики турецької мови, що враховуватимуть типологічні відмінності двох мов. Подання матеріалу у такому вигляді, певною мірою, полегшує сприйняття достатньо складних явищ турецької фонетики.

Складним для студентів, які вивчають турецьку мову, на цьому етапі виступає перебудова мислення, що викликана парою типологічно різних мов – української та турецької – і потребує часу; процес суто індивідуальний, тому результат також є різним: однакові прийоми тренування певного фонетичного явища не завжди будуть однаково ефективними. Це викликано тим, що у кожній групі є студенти, для яких українська мова не є рідною, а їхня рідна мова одна із тюркської мовної сім'ї. Майже відразу стає зрозуміло, для цих студентів процес навчання турецької мови не дається легше, ніж українськомовним студентам. У подібних ситуаціях процес навчання показав, що студент використовує рідну мову як допоміжну при перекладі фрази з української на турецьку мову, що відображається на темпі мовлення й породжує нові помилки. Під час вивчення фонетичних явищ турецької мови не ідентичні засоби їхньої передачі призводять до складних помилок, які навіть при довгій роботі над їхнім усуненням знову відроджуються у стресовій ситуації, наприклад, під час екзамену.

Таким чином, доходимо висновку, що під час вивчення фонетики турецької мови найбільшу складність для того, хто навчається, рідною мовою для якого є українська, викликають не нові звуки, що відсутні

в українській мові, наприклад, літери ö, ü, ğ, ç, а чітка вимова усіх голосних слова без редукції, а також відпрацювання навички постанови слабого наголосу.

Однією з основних причин помилкового відбору мовних засобів є інтерференція, тобто зіставлення явищ рідної та іноземної мов. Тому звернення до типологічно різних, якими є турецька (аглютинативна) та українська (флективна), мов призводить до виявлення інтерференції на усіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному та синтаксичному.

Зазначаємо, що помилки на першому, навчальному етапі виникають частіше внаслідок прискореного навчання турецької мови, коли доводиться фонетичне явище давати не послідовно, тобто вивчивши та засвоївши одне з його проявів, перейти до наступного, а вивчати явище в комплексі.

Складним для студентів, які вивчають турецьку мову, на цьому етапі виступає перебудова мислення, що викликана парою типологічно різних мов – української та турецької – і потребує часу; процес суто індивідуальний, тому результат також є різним: однакові прийоми тренування певного фонетичного явища не завжди будуть однаково ефективними.

Відпрацювання будь-якого фонетичного явища відбувається у контексті певної теми, де доцільно й найбільш логічно його використання. Вивчення кожної наступної фонетичної теми завжди супроводжується роботою з аудіоматеріалами, що дозволяє глибше зануритися у зміст теми. Постійне розширення і оновлення арсеналу методичних засобів з усунення помилок, що виникають у процесі навчання, як типових, так і нетипових, дозволяє прискорити засвоєння фонетичного матеріалу та підвищити ефективність навчання турецької мови загалом.

Використана література:

1. Ахманова О. С. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва, 1990. 287 с.
2. Бурденюк Г. М., Шригоровский В. М. Языковая интерференция и методы её выявления. Кишнев, 1978. 348 с.
3. Верещагин Е. М., Костомаров, В. Г. Язык и культура. Москва, 2005. 350 с.
4. Дмитриев Н. К. Турецкий язык. Москва, 1960. 200 с.
5. Кондратьев В. Г. Вводный фонетический курс турецкого языка. Ленинград, 1976. 560 с.
6. Ларионова Е. И., Софронова Л. В. Пороги сложности и способы их преодоления при обучении турецкому языку русскоговорящих студентов. Москва, 2012. С. 39–43.
7. Покровська І. Л. Турецька мова: для студентів ОС «Бакалавр». Навчальний посібник. Київ, 2019. 304 с.

References:

1. Ahmanova O. S. (1990) Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar. [Linguistic Encyclopedic Dictionary]. M. 287 s. [in Russian].
2. Burdenyuk G. M., Shrigorevskiy V. M. (1978) Yazykovaya interferentsiya i metody eyo vyiyavleniya. [Language interference and methods of its detection]. Kishenev. 348 s. [in Russian].
3. Vereschagin E. M., Kostomarov, V. G. Yazyk i kultura. M. 2005. 350 s. [in Russian].
4. Dmitriev N. K. (1960) Turetskiy yazyk. [Turkish language]. M. 200 s. [in Russian].
5. Kondratev V. G. (1976) Vvodnyiy foneticheskiy kurs turetskogo yazyka. [Introductory phonetic course of the Turkish language]. L. 560 s. [in Russian].
6. Larionova E. I., Sofronova L. V. (2012) Porogi slozhnosti i sposoby ih preodoleniya pri obuchenii turetskomu yazyku russkogovoryashchih studentov. [Difficulty thresholds and ways to overcome them when teaching Turkish to Russian-speaking students]. M. S. 39 – 43. [in Russian].
7. Pokrovska I. L. (2019) Turetska mova: dlia studentiv OS «Bakalavr». Navchalnyi posibnyk. [Turkish language: for students of OS «Bachelor»]. K. 304 s. [in Ukrainian].

Avramenko B. V. Analysis of mistakes in the process of learning Turkey phonetics

The article analyzes the main types of mistakes that occur in the process of learning the phonetics of the Turkish language. It is proved that the effectiveness of teaching phonetics depends on how competently the teacher can predict possible difficulties in mastering phonetic material. In this regard, works of a comparative nature, which take into account the analysis of errors, become especially relevant, because it is the error that indicates the objective difficulties of mastering the material. It is also clarified that when studying the phonetics of Turkish, the greatest difficulty for the learner, whose native language is Ukrainian, is not caused by new sounds that are absent in the Ukrainian language, such as the letters ö, ü, ğ, ç, but a clear pronunciation of all vowel words without reduction, as well as practice the skill of resolving a weak accent.

It is established that errors at the first, educational stage, occur more often as a result of accelerated learning of Turkish, when it is necessary to give a phonetic phenomenon not consistently, ie having studied and mastered one of its manifestations, move on to the next, and study the phenomenon in complex.

At this stage, it is difficult for students studying Turkish to restructure their thinking, which is caused by a pair of typologically different languages – Ukrainian and Turkish – and takes time; the process is purely individual, so the result is also different: the same methods of training a certain phonetic phenomenon will not always be equally effective.

The development of any phonetic phenomenon occurs in the context of a particular topic, where it is appropriate and most logical to use it. The study of each subsequent phonetic topic is always accompanied by work with audio materials, which allows you to delve deeper into the content of the topic. Constant expansion and updating of the arsenal of methodological tools to eliminate errors that occur in the learning process, both typical and atypical, can accelerate the acquisition of phonetic material and increase the effectiveness of learning Turkish in general.

Key words: *phonetic errors, Turkology, interference, reduction, weak emphasis, synharmonism, palatalization.*